

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО ДИКТАЛЬНОГО ДИСКУРСУ

Семенюк А.А.
Україна, м. Луцьк

У статті розглядаються гендерні особливості міжособистісної інтеракції між рідними братами та сестрами у диктальному дискурсі шляхом аналізу мовного вираження стратегій і тактик комунікантів.

Ключові слова: *гендер, сіблінги, диктальний дискурс сіблінгів, стратегія, тактика.*

В статье рассматриваются гендерные особенности межличностной интеракции между родными братьями и сестрами в диктальном дискурсе путём анализа языкового выражения стратегий и тактик коммуникантов.

Ключевые слова: *гендер, сиблинги, диктальный дискурс сиблингов, стратегия, тактика.*

The article deals with gender peculiarities of interpersonal communication between brothers and sisters in make-know siblings' discourse through lingual means of interlocutors' strategies and tactics analysis.

Keywords: *gender, siblings, make-know siblings' discourse, strategy, tactics.*

Постановка проблеми. Сучасна лінгвістика приділяє значну увагу дискурсивно-прагматичним розвідкам в антропоцентричній парадигмі, вивченню процесу комунікації в гендерній лінгвістиці, теорії мовленнєвого спілкування, лінгво- та соціопрагматиці. У фокусі досліджень постає людина та її комунікативна діяльність у всій її повноті з урахуванням ряду соціолінгвістичних чинників в різних соціальних інститутах, серед яких важливе місце посідає сімейний, стосунки в межах якого є тривають упродовж життя батьків і дітей.

Аналіз останніх досліджень. Питання сімейної комунікації у лінгвістиці вирішуються в руслі комплексного когнітивно-дискурсивного підходу до мови, у якому основна увага зосереджена на організації матримоніального дискурсу [1], механізму формування дискурсивної особистості сіблінга [2] й особливостей її функціонування у різних зонах дискурсивного оточення [3], проте поза рамками дослідження все ще залишається стратегічна організація сімейного дискурсу залежно від його типу.

Предметом даного розгляду є гендерні особливості міжособистісної інтеракції між підлітками, а **об'єктом** – англomовний

диктальний дискурс сіблінгів як процес обміну інформацією між комунікантами.

Мета дослідження полягає в аналізі стратегічної і тактичної організації зазначеного типу англомовного сімейного дискурсу, що передбачає вирішення конкретних завдань:

- визначити мікроструктуру розгортання диктального дискурсу сіблінгів;
- виділити гендерно-преферентні та гендерно-нейтральні тактики братів і сестер;
- описати мовне вираження виділених тактик.

Виклад основного матеріалу. Диктальний дискурс сіблінгів (далі – ДДС) визначається як мовленнєва діяльність адресанта (брата/сестри), націлена на отримання чи передачу необхідних даних і фактів адресату (брату/сестрі) через розрив у знаннях сіблінгів на початок міжособистісної інтеракції. Комуніканти діади брат–сестра виховані в одній родині, обмежені сферою родинно-побутової взаємодії і належать до однієї вікової групи, а саме підлітків, що зумовлює спільність інтересів і захоплень. Приблизно однаковий рівень фонових знань, належність до категорії Дітей, яка підпорядковується категорії Батьків/Дорослих у сімейній ієрархії, сприяє тісній взаємодії та активному обміну інформацією. Проаналізуємо тактики, преферентні для представників однієї вікової групи різної статі.

Мовленнєва поведінка ініціатора в наступному діалогічному фрагменті націлена на розгортання інтеракції на задану ним тему, а саме: ставлення до визначних людей історії:

1) *BROTHER: «Claire has told me how much you admire our famous emperor.»*

SISTER: Laura smiled. «Napoleon and Winston Churchill are two great heroes.»

BROTHER: «Not Lincoln or George Washington?»

SISTER: «Well, yes, but in a different way. Churchill comes first with me, then Napoleon. Until the day he died, my grandfather Owen Valiant said that Churchill was the greatest man of the twentieth century. And I believe that too.»

BROTHER: «And Napoleon, the greatest dictator, how did you come to him?»

SISTER: «Is that how you think of him...as a dictator?»

BROTHER: «Not I. Neither do most of the French, for that matter. The rest of Europe? They think of him as a monster, but I do not believe he was.»

SISTER: «I agree...I'm a Francophile, as you know, and I fell upon a wonderful biography of him, by Vincent Cronin. He was a genius.»

BROTHER: «There is no half measure when it comes to Napoleon. He is either loved or loathed in my opinion» [2, p. 63].

Цей приклад демонструє високу комунікативну компетенцію обох комунікантів з огляду на серйозність теми. Ініціюючий мовленнєвий акт має форму констативу, у якому повідомляється нова інформація: *Claire has told me how much you admire our famous emperor*. Мікроструктура ДДС така: інформація адресанта/чоловіка → інформація адресата/жінки з подальшим обґрунтуванням. Оскільки індивідуальний когнітивний простір співбесідників практично не відрізняється, то й наповнення реплік приблизно однакове – 2–4 мовленнєві акти.

Фемінінна тактика посилення на авторитет виражена на лексичному рівні власними іменами видатних людей: *my grandfather Owen Valiant said that ...*, письменник *Vincent Cronin*. *Маскулінна тактика* запиту інформації виражена питальними реченнями, як еліптичними, так і повної предикації. *Тактика заперечення* виражена заперечною часткою *not* та заперечним займенником *neither* і виступає в конвергенції з *тактикою опозиції*, яка виражена протиставленням особових займенників *I – they*, а також антонімами *loved – loathed*. Протиставлення знаходить своє вираження в бінарних структурах, хоча існує точка зору, відповідно до якої фундаментальні структури бінарного характеру в мові приховують звичайну чотиричленну структуру [4, с. 30]. Бінарні структури допомагають точніше визначити місце цього об'єкта в системі вже відомих людям явищ і предметів. Отож, бінарність передбачає певну системність. Через протиставлення утворюється смисловий континуум, чи картина взаємовизначення, яка значною мірою залежить від рівня осмислення і словесності [5, с. 64–65].

Як показує аналіз ДДС, протиставлення будується за принципом асоціативних зв'язків, беручи до уваги філософські, етичні, естетичні та моральні категорії, для розуміння яких потрібні знання, взяті з довготривалої пам'яті. Основними елементами ДДС, які провокують асоціативні зв'язки, є займенники, власні назви, прикметники. Вони відображають індивідуальне членування світу комунікантом, виражають його ставлення до мовленнєвої ситуації. Отже, *его-стани комунікантів* – *его-стан Дорослого*. Адресат є «рівним» за комунікативною

компетенцією адресанту. Дотримання максим симпатії, тактовності, згоди співбесідниками сприяє кооперативному розгортанню трансакції. Проаналізуємо такий приклад трансакції між сестрою і братом:

2) *SISTER*: «*She doesn't know how to get home by herself?*» *I asked innocently.*

BROTHER: «*She's deaf. She might not hear a car when she crosses the street.*»

SISTER: «*She would look carefully first, I said. She's a bright girl.*»

BROTHER: «*Why take chances?*» *He said.*

SISTER: «*She needs to feel she can be on her own.*» *I told him.*

BROTHER: «*She's only ten. There's plenty of time for that. Besides, we're wasting time standing here.*»

SISTER: «*We're not wasting time standing here. We're only having a conversation*» [1, p. 133].

Жінка ініціює розгортання ДДС на тему спроможності глухої дівчинки самотійно дістатися додому. Предмет обговорення виражений ініціюючою реплікою – мовленнєвим актом констативом у заперечній формі, транспонованим у сферу питальності *She doesn't know how to get home by herself?*.

Мікроструктура ДДС має такий вигляд: *ствердження інформації адресантом/жінкою* → *пояснення адресата/чоловіка*. Практично наповнення мовленнєвих ходів комунікантів різної статі є однаковим (1–3).

Фемінінна тактика опозиції виражена частковими паралельними конструкціями: *She needs...*, *She would...*, *We're not wasting time standing here. We're only having a conversation* з акцентом на заперечній частці *not*, яка займає синтаксично сильну позицію – «контактну передпозицію до ядра» [6, с. 15], коли дія заперечення поширюється на все речення. Значимість початкової синтаксичної позиції у диктальному дискурсі підвищується за рахунок дискурсоутворюючого потенціалу заперечення. У цьому випадку семантичний аспект заперечення пов'язаний із поняттям граматичної категорії заперечення, з одного боку, і вираженням заперечного судження, з іншого. *Семантичний аспект заперечення* є ланкою, яка пов'язує мовну категорію заперечення з відповідною їй категорією мислення. *Прагматичний аспект заперечення* пов'язаний з інформацією, яка охоплює суб'єктивне ставлення, оцінку, переживаннями означуваного факту, явища, їх властивостей і якостей з

боку комунікантів шляхом уживання засобів заперечення, які представлені експліцитно й/чи імпліцитно.

Значення понятійної категорії заперечення є комплексним. До її складу входять як мінімум два блоки інформації:

по-перше, той, що співвідноситься з об'єктивною дійсністю, відображає факт відсутності, невідповідності того чи іншого явища, предмета чи їх властивостей і якостей у просторі та часі й становить пропозицію;

по-друге, той, що пов'язаний із користувачами мови, їх оцінкою та ставленням до висловлювання й до інформації, представленої у висловлюванні.

Маскулінна тактика моніторингу виражена експліцитним посиланням на можливість важких наслідків, спричинених вадою слуху: прикметником *deaf* та складним реченням з підрядним часу з акцентом на *might* (*She might not hear a car when she crosses the street*). Тактика запити інформації виражена квеситивом *Why take chances?*, який є еліптичним реченням. *Его-стани співбесідників є его-станом Дорослого*, що характерно для диктального дискурсу, і вказує на рівну комунікативну позицію обох комунікантів. Максима тактовності в маскулінному мовленні полягає в турботі про інтереси співрозмовника й забезпечує взаєморозуміння в кінцевому результаті. Адресат є гендерним.

Проаналізуємо ще один приклад діалогічної мовленнєвої взаємодії між братом і сестрою:

3) *BROTHER: «Maybe I worry about nothing. Is that what you are thinking?»*

SISTER: She shook her head. «No, I was thinking how sad it is that Claire has this attitude about. life.»

BROTHER: «You do not think she is ill?»

SISTER: «No, I do not. In fact, I'm positive she isn't, at least nor in the way you mean. Not physically.»

BROTHER: «Mentally?» he asked, his voice growing slightly sharper; he stared at her intently.

SISTER: «No. I don't mean that either. She's very sane, our Claire. But she is a tormented woman, Hercule, and I don't know how to help her. I have tried for years.»

BROTHER: «Do you think ... she still loves her ex-husband?»

SISTER: «No. I think she is filled with hatred for him.»

BROTHER: Hercule was silent for a moment, sat nursing his drink. Eventually he looked into Laura's eyes, and his own were moist with tears [2, p. 74].

Ініціюючою реплікою цієї трансакції є констатив у поєднанні з квеситивом, який містить запит інформації *Maybe I worry about nothing. Is that what you are thinking?* В основі даної діалогічної взаємодії лежить тема фізичного й розумового стану нареченої. Якщо інформація, надана комунікантові, знаходиться в підтексті, то чоловік тяжіє до експліцитної інформації, що вербально виражено і еліптичним реченням, і реченням повної предикації: *You do not think she is ill?, Mentally? Do you think ... she still loves her ex-husband?* які одночасно маркують авторитетність точки зору жінки та її вищу комунікативну компетенцію. Для мовлення жінки характерним є таке наповнення мовленнєвих ходів – 1–5 мовленнєвих актів, для мовлення чоловіка – 1–2.

Мікроструктура ДДС така: запит інформації адресантом/чоловіком → заперечення його інформації адресатом/жінкою з обґрунтуванням.

Жінка є активним співбесідником й охоче надає інформацію, не порушуючи максими повноти інформації. *Тактика заперечення*, яка є третьою найбільш уживаною тактикою, вербалізується заперечною часткою *no (not)*, заперечним сполучником *nor*. *Тактика опозиції* виражена антонімічними прикметниками *sane – tormented* і виконує прагматичну функцію пом'якшення неприємності повідомлення. Деінтесифікатори *at least, either, in fact*, згадування про наречену з уживанням присвійного займенника *our Claire*, конструкції *I was thinking, I don't mean, I think* маркують кооперативну мовленнєву поведінку жінки. У результаті досягається прагматичний ефект полегшення, що виражено невербально: *his own (eyes) were moist with tears*. *Маскулінна тактика* запиту інформації виражена питальними реченнями.

Для жінки характерним є турботливе ставлення і готовність допомогти його нареченій: *I don't know how to help her. I have tried for years*, що відповідає *его-стану Батька*, а комунікативною позицією чоловіка є *его-стан Дитини*, що проявляється в його розгубленості, незнанні як далі діяти, потребі в співчутті й підтримці. Адресат є інтелектуально-логічним.

Висновки. Як показали результати дослідження, ДДС у межах гетерогенної діади брат–сестра притаманна гендерна диференціація тактик через нівелювання фактора «вік». При спільності диктальної

стратегії, арсенал тактик можна поділити на гендерно-преферентні й гендерно-нейтральні. Фемінінно-преферентною тактикою є посилення на авторитет, що є найбільш уживаною. Маскулінно-преферентною є тактика моніторингу, що вказує на змістовне домінування інформації чоловіка. Гендерно-нейтральними є такі тактики: заперечення, запит інформації, опозиція, що вказує на їхню універсальність у досягненні комунікативного наміру мовця. Однак при спільності тактик їх лінгвальне наповнення є різним у чоловіків і жінок.

Ознакою жіночого інтерактивного стилю є прояв інтересу до повідомлення партнера по комунікації, стимуляції його мовленнєвого внеску при гнучкішій манері поведінки. Чоловічий стиль неформальної усної комунікації характеризується перевагою інформативної сторони спілкування над інтерактивною і прагненням мовця до найбільш повної реалізації власного комунікативного наміру. Це розходження закріплене на термінологічному рівні в опозиції способів співробітницького (жіночого) й суперницького (чоловічого) ведення диктального дискурсу, що знайшло відображення в його мікроструктурі. Характерними мікроструктурами ДДС є такі: 1) ствердження інформації адресантом/жінкою → пояснення адресата/чоловіка; 2) запит інформації адресантом/чоловіком → заперечення його інформації адресатом/жінкою з обґрунтуванням; 3) інформація адресанта/чоловіка → інформація адресата/жінки з подальшим обґрунтуванням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зимич Є.В. Структурно-семантичні і прагматичні особливості маритального діалогічного дискурсу: автореф. ... дис. канд. філол. наук : 10.02.04 / Є.В. Зимич. – Харків, 2011. – 22 с. (Zymyč Je.V. Strukturno-semantyčni i prahmatyčni osoblyvosti marytálnoho dialohičnoho dyskursu: avtoref. ... dys. kand. filol. nauk : 10.02.04 / Je.V. Zymyč. – Charkiv, 2011. – 22 s.).

2. Зверєва О.Г. Дискурс сіблінгів як взаємодія дискурсивних особистостей / О.Г. Зверєва // Читання пам'яті Михайла Матусовського : Матеріали V Міжнародної наук.-практ. конф. "Лінгвістика. Комунікація. Освіта." – Луганськ: Вид-во Луганська державна академія культури і мистецтв, 2012. – С. 37–40. (Zvierieva O.H. Dyskurs siblinhiv jak vzajemodija dyskursyvnych osobystostej / O.H. Zvierieva // Čytannia pamjati Mychajla Matusovského : Materialy V Mižnarodnoji nauk.-prakt. konf. "Linhvistyka. Komunikacija. Osvita." – Luhańsk: Vyd-vo Lugans'ka derzhavna akademija kul'tury i mystectv, 2012. – S. 37–40).

3. Солощук Л.В. Соціальні ролі сіблінгів у сімейному дискурсі / Л. В. Солощук, О. Г. Зверєва // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, 2010. – № 928. – С. 63–68. (Sološčuk L.V. Socialni roli siblinhiv u simejnomu dyskursi / L. V. Sološčuk, O. H. Zvierieva // Visnyk Charkivského nacionalného universytetu im. V. N. Karazina, 2010. – № 928. – S. 63–68).

4. Юрченко В.С. Космический синтаксис: Бог, человек, слово / В.С. Юрченко. – Саратов : СГПИ им. К. А. Федина, 1992. – 137 с. (Jurčenko V.S. Kosmyčeský syntaksys: Boh, člověk, slovo / V.S. Jurčenko. – Saratov : SHPY um. K. A. Fedyna, 1992. – 137 s.).

5. Лосев А.Ф. Философия имени / А. Ф. Лосев. – Москва: Изд-во Московский государственный университет, 1990. – 270 с. (Losev A. F. Filosofiya imeni / A. F. Losev. – Moskva: Izd-vo Moskovskij gosudarstvennyj unyversytet, 1990. – 270 s.).

6. Торопова Н.А. Семантика и функции логических частиц / Н. А. Торопова. – Саратов : Изд-во Саратовского университета, 1980. – 173 с. (Toropova N. A. Semantika i funktsii logicheskikh chastits / N. A. Toropova. – Saratov : Izd-vo Saratovskogo universiteta, 1980. – 173 s.).

7. Andrews V. C. Melody / V. C. Andrews. – N.Y.: Pocket Books, 1996. – 315 p.

8. Bradford B.T. A Sudden Change of Heart // B. T. Bradford. – New York: Dell Publishing CO., Inc., 1999. – 387 p.